

Egymásra hangolódva

Beszélgetés Béres Mártával, a Kosztolányi Dezső Színház színésznőjével

A szabadkai Kosztolányi Dezső Színház előadásait az elmúlt néhány hónapban több jelentős fesztiválon díjazták. Pécsen a 8. POSZT-on az *Urbi et orbi*-ért és Újvidéken az 53. Sterija Játékokon, illetve az INFANT-on a *Brecht*-ért a produkció mind a négy színésze (Béres Márta, Erdély Andrea, Mészáros Árpád, Mikes Imre Elek) ún. kollektív díjban részesült. Ezt Pécsen különdíjként, Újvidéken pedig a legjobb előadás díjaként ítélték oda a kritikusok kerekasztala, illetve a szakmai zsűri által. A már Pataki-gyűrű-re is nominált Béres Márta pedig Nagybecskerekén a Vajdasági Hivatásos Színházak 58. Fesztiválján és Újvidéken a Sterija Játékokon a legjobb fiatal színésznőnek járó díjat kapta az *Urbi et orbi*-ban nyújtott teljesítményéért.

Az Urbán Andrással készült interjúban szóba került, hogy a KDSZ-ben az előadások más nyelven szólalnak meg, természetesen a színészek által, akik másféleképpen játszanak, mint a hagyományos játékművet ápoló színházban. Valóban így van?

Erről talán a próbafolyamat alapján tudnék beszélni, mivel ez más, mint máshol. Urbán Andrástól egyrészt nem kapunk konkrét instrukciókat, másrészt meg sokkal konkrétabb utasításokat ad, mert olyasmit mond, ami teljes élményanyagot nyit meg az emberben. Attól kezdve, hogy megkezdjük egy előadás próbáit, s ő felvet bizonyos kérdéseket, melyekhez utasításokat ad, érződik, minden utasítása, a legegyszerűbb mögött is, mint ugorj le vagy állj ide, tartalom van, ami az adott témához fűződik. Ez a módszer érdekes kettősséget eredményez: egyrészt nagyon magunkra hagy, ránk bízva, találjuk meg a legmegfelelőbb megnyilatkozási formát, mint a Turbóban történt, amikor azt kérte, mutassuk meg, hányféleképpen tud valaki félni. Hogy ezt elő tudjuk hívni magunkból, ahhoz nagyon ott kell lenni, nem lehet az ember renyhe. Másrészt pedig nagyon pontosan vezet bennünket.

Remek példa, amit a félelem fel- vagy megidézéseként mondott. Ugyanakkor ez mintha ellentétben lenne azzal a hagyományos színészi szerepformálással, amit nevezzünk jobb híján lélektani realizmusnak, jóllehet végül is csak más-

ként alakul ki. Másként nagyobb vágásokkal, hogy filmes terminust használjak, hirtelenebb, váratlanabb gesztusokkal jut el ide a színész, mint másutt, ahol egy szerep inkább egymásból következő gesztusokból, logikusan épül fel. Szerintem ez a különbség a kétféle szerepfarmálás s végső soron színjátszás között. Az egyik sem jobb mint a másik, csak másféle.

Ez a másság Andrásnál azt jelenti, ő ellenzi, hogy a színész figurából induljon ki, fontosabb, hogy adott egy szituáció, adott az, amit a színész a saját eszközeivel ki akar fejezni, amiről beszélni akar, s ebből meg fog születni az a valaki, aki ebbe a helyzetbe került. Konkrétan: az Urbi et orbi próbái során nem eleve elképzelt, megrajzolt figurákként szólaltunk meg, hanem leültünk egy székre, és elkezdtünk vallani. Figura még nem volt, de ahogy el-elhagytuk az egyes részleteket, András utasítására akaratlanul is kialakultak a figurák, mert abból, amit, ahogy a színész elmond, megképződik egy ember.

Ahhoz, hogy úgy működjön egy előadás, ahogy önök csinálják, inkább szükség van arra, hogy olyan közösség legyenek, amelyik egyformán éli át az adott darab felvetette problémát. Sikerül ezt a közösséget kialakítani? Egy izlésbeli összeforrottság nem a szónak tetszik, nem tetszik értelmében, hanem abban a vonatkozásban, ahogy elmondják a szöveget, kifejeznek egy helyzetet?

Alakul, mert harmadik éve vagyunk csak együtt, de már van, érződik az, amit alapvető bizalomnak neveznék. Az egymásra hangolódásra még kell idő.

Igen, erről van szó. De nézzük ezt egy konkrét példán. Az előadás-csinálásnak menete van. Adott a téma, amit nyilván a rendező hoz, ehhez kell az önök segítségével. Ez hogy történik?

A szöveget a rendező hozza. Például Pilinszky művét, az Urbi et orbit, amit elolvassuk, s ami kapcsán mindenkinek vannak gondolatai. Az első héten csak a szöveget olvassuk, s mindenki arról beszél, ami benne felmerül, mondjuk a bűn vagy a bűnhődés kapcsán. Hogy miről gondolkodjunk, beszéljünk, vitatkozzunk, azt András indítja el bennünk, ő adja az első löketet.

Mekkora a színész mozgástere ebben az improvizációban, mert végső soron arról van szó?

Néha az az érzésem, hogy túl nagy. Kezdetben így érzem, majd látom, ahogy András fokozatosan, egyre jobban redukálja azt, amit én adtam.

Ezt hogy fogadja a színész?

Eddig nem volt olyan érzésem, hogy a rendező megrövidített volna. De arra rájöttem, a legnagyobb veszélyt az jelenti, ha túl korán meg akarom érteni, mit vár tőlem.

Az nem jó?

Nem. Mert ha például a próbák során már a második héten teljesen tisztában vagyok mindennel, tudom, hogy mit fogok csinálni, akkor lefékezem magam, bezárom az összes többi lehetőséget. Szinte az utolsó napokig mindenre nyitottnak kell lennünk.

Mi biztosítja ezt a kétségtelenül fontos nyitottságot? Itt van a legújabb előadásuk, a Turbo Paradiso, amit hommage à Danilo Kišként jelöl a színlap. Kiš tiszteletére, munkásságának jegyében készült a produkció. Olvastak előtte, közben Danilo Kišt? Mit? A holtak enciklopédiáját?

Igen. De András erre nem kényszerít bennünket. Elolvashatom csak ezt a novellát, az egész kötetet, a teljes Kišt, vagy akár semmit. Tőlem függ. Attól, hogy mennyire vagyok renyhe. Mert az előadás esetében Kiš csak kiindulási pont az alaptémához, a halálhoz, a félelemhez, a történelemhez. De én, amikor közösen elolvastuk ezt a novellát, elolvastam Kiš összes kötetét. Lehet, hogy ennek semmi nyoma nincs az előadásban, de nekem olyan alapot adott, ami színészként nekem biztonságot nyújt, mert számomra igazolja, hitelesíti bennem azt, amit kimondok, vagy az, hogy akár öt percig csak állok, mint az Urbi...-ban.

Érdekes, amit a munkafolyamatról mond. De lássuk a végeredményt. A fogadtatást. Különféle fesztiválokon léptek fel, érezték-e különbséget abban, ahogy az előadásukat fogadták?

Igen. Már azért is, mert András előadásai senkit sem hagynak hidegen. Lehet, hogy felháborítanak, azt gondolja a néző, hagyjanak már békén, senki sem mondhatja, hogy, miután hazament, elfelejtette az előadást. Azt mindenképpen megtapasztaltuk, hogy a fogadtatás kiszámíthatatlan. A Brechtet az INFANT-on szinte őrjöngve fogadták, csodálatosan vették. Ezzel szemben a BITEF-en, ahol előbb az Urbi...-t játszottuk nagy sikerrel, a Brecht kevésbé tetszett. Az Urbi...-t negyvenszer játszottuk, s még mindig nem tudjuk, hol hogy fogadnak bennünket. Pesten történt: egy nő előadás közben kiment, nyilván tiltakozásként, de az előadás után odajöttek ketten, és megköszönték az előadást, hihetetlen élménnyel gazdagodtak.

Amit mond, azért is érdekes, mert a KDSZ előadásai nemcsak komolyak, hanem komorak is.

Komorak?

Azok, ami mindaddig nem baj, amíg nem fullad monotóniába. Mert ennek a veszélye is fönáll.

Igen. De én színészként úgy gondolom, hogy addig nincs, nem lehet baj, amíg nem leszek renyhe, akár testileg, akár szellemileg. Amíg kíváncsi

vagyok arra, hogy mi történik körülöttem, s nem savanyodok bele magamba.

Bár már beszéltünk róla, de azok után, amit az imént mondott, visszatérnék rá. A KDSZ-ben az előadás-készítés során nem figurákban, hanem helyzetekben gondolkodnak. Eközben olyan dolgokat is kell a színésznek csinálnia, ami kellemetlen lehet, úgy megmutatkoznia, ami zsenáns lehet, s e tekintetben a legkevesebb a meztelenség. Ezt nehéz csinálni, vállalni?

Szeretném hinni, hogy ez nem perverzió. Számomra hihetetlen feloldódást jelentenek. Mert minden előadásunkban vagy szerepformálásban van egy mélypont vagy magaslat, ahol az embernek ki kell vetköznie magából. Erre az ember már vagy a próbákon maga is rájön, annyira egyértelmű, vagy a rendező úgy vezet, hogy ott meg kell mutatkoznod. Baj, ha az ember erre a pillanatra nagyon rákészül, könnyen begörcsölhet. András viszont úgy vezet eddig a pillanatig, ebbe a játékba, hogy az ember észre sem veszi, hová jutott, mi vár rá. Ezért érezheti, hogy könnyebb lett. Ebben segít a közösség, az a bizonyos összeforrottság, amiről már volt szó.

A beszélgetéseket GEROLD László készítette

